

Άνάλυση τῆς Βυζαντινῆς Ζωγραφικῆς (Χατζηκυριάκος Γκίκας Νίκος)

[Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Γλυπτική, Ζωγραφική & Αγιογραφία και Φωτογραφία](#)

Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες ὑπάρχει ζωντανὴ καὶ ἡ ἄλλη πλευρά: Ἡ Βυζαντινὴ παράδοση. Ἐκείνη ἀκριβῶς ποὺ ὄνειδίζεται, λοιδορεῖται ἀπὸ τοὺς «νέους» σὰν τὸν Σαβέττα ἢ τὸν Τζιόττο. Στὴν βυζαντινὴ ζωγραφικὴ δὲν θὰ συναντήσουμε τὰ νατουραλιστικὰ στοιχεῖα ποὺ παρατηρήσαμε στὴν Ἰταλικὴ Πρῶτο-Ἀναγέννηση καὶ ἀκόμη λιγότερο τὶς αἰσθησιακὲς προεκτάσεις της. Ἀκόμη καὶ ἡ ἀφηγηματικότης εἶναι περιορισμένη στὸ ἐλάχιστον. Δὲν ὑπάρχουν ἐγκόσμιοι ἅγιο, οὔτε ἐγκόσμιες πράξεις ἢ σκηνές, οὔτε προσωπογραφίες, ἰδιωτικὲς κατοικίες, παλάτια μεγιστάνων, πόλεις, ἀρχιτεκτονικὰ τοπία, ἐρείπια καὶ φυτὰ μὲ τὰ ὁποῖα βρίθει ἡ Ἰταλικὴ Ἀναγέννησις. Ἄν φαίνεται κάπου ἓνα κτήριο εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο συμβατικὸ σχῆμα μὲ τὴν ἴδια πάντα ἀνεστραμμένη προοπτικὴ, μὲ τὸ ἴδιο πάντα ἀπλωμένο παραπέτασμα. Ἄν ἀναπαραστῶνται βράχοι παίρνουν μορφὴ ὑπερκαθημένων, τραπεζοειδῶν καὶ πολυεδρικῶν στερεῶν ποὺ ἀγνοοῦν τὴν προοπτικὴ τοῦ τόνου καὶ τοῦ χρώματος. Οὐσιαστικὰ ἡ «φύσις» δὲν ὑπάρχει. Τὸ φόντο εἶναι οὐδέτερο, χρυσὸ ἢ μονόχρωμο. Ἄν πρόκειται γιὰ δάσος, ἓνα δένδρο ἀρκεῖ. Ἔτσι, ποτὲ δὲν θὰ μᾶς δώσει ὁ βυζαντινὸς τεχνίτης ἓνα ρομαντικὸ τοπίο ὅπως τοῦ Κλώντ ἢ τοῦ Πουσσέν. Καὶ ὅμως στὸν Ἅγιο Μάρκο τῆς Βενετίας, στὸ

ψηφιδωτὸ ἐκεῖνο ὅπου ὁ Χριστὸς προσεύχεται μόνος ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ἐλαιῶν, ὑπάρχουν βράχοι ἐξαίσιοι, «ἀληθινοί» καὶ ἀγκάθια τόσο ξερὰ καὶ μυρωδάτα πὺ σὲ κάνουν νὰ ἀπορεῖς καὶ νὰ ἀναλογιστεῖς τί ἄρα γὲ θὰ ἔκαναν, τί θαύματα, ἂν οἱ βυζαντινοὶ τεχνίται ἐπέτρεπαν στὸν ἑαυτό τους τὴν ἀναπαράσταση τῆς φύσεως. Ἄλλ' οὔτε οἱ ἴδιοι τὸ ἐπέτρεπαν στὸν ἑαυτό τους, οὔτε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία. Ἄλλες εἶναι οἱ ἐπιδιώξεις τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ἄλλος ὁ προορισμὸς τῆς.

Ἡ βυζαντινὴ τέχνη εἶναι μοναδικὴ καὶ ἄφθαστη στὸ ὅτι ἐπενόησε σχήματα ταυτόσημα μὲ σύμβολα ὑπερβατικὰ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, λειτουργικοὺς αἶνους πὺ βασίζονται σὲ μίαν ὑπερκόσμια γεωμετρία, κατοπτρισμοὺς οὐρανίων ἐνοράσεων, νοητὰ ἀρχέτυπα - κάτι σὰν ἄλλου εἴδους Ἰνδικὰ ἢ Θιβητιανὰ «μάνταλα». Δὲν ὑπάρχει τέχνη πιὸ αὐστηρὴ. Κοιτάζοντας τὴν περίτεχνη ἀλληλουχία, διαβάθμιση καὶ ἀλληλοεξάρτηση τῶν σχημάτων, ἄγεται κανεὶς στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ τέχνης πὺ ἐφήρμοσε τὴν ἄτεγκτη ἀναγκαιότητα τῆς μηχανικῆς ἐπιστῆμης στὴν ἔκφραση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ὁ λυρισμὸς τοῦ Σασσέτα, οὔτε αἰσθηματολογία οὔτε κὰν αἶσθημα, ἀλλὰ μία κρύα, παγερὴ κατασκευὴ πὺ δὲν ἐπιδέχεται οὔτε προσθήκη οὔτε τελειοποίηση. Ἄν τελειοποιηθεῖ, θὰ ἀλλάξει ἀναγκαστικὰ εἶδος καὶ θὰ προσλάβει ἄλλη μορφή. Τὰ πάντα ἔχουν τυποποιηθεῖ. Τὰ σχήματα, τὰ φῶτα, τὰ ἡμιτόνια, οἱ σκιές. Στὴν βάση ὑπάρχει ἡ γραμμικὴ-γεωμετρικὴ σύνθεσις πὺ συνεχῶς θυμίζει τὸν μαθηματικὸ γνῶμονα. Κάθε σχῆμα ἐντάσσεται καὶ προέρχεται ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Εἶναι ἓνας Ἀριστοτελικὸς συλλογισμὸς, μία ἀλγεβρικὴ ἐξίσωσις ἀλάνθαστη. Ὁ καλλιτέχνης δὲν ὑπάρχει. Ἔχει ἀφομοιωθεῖ μὲ τὴν ἀπόδοσις μιᾶς

όντότητας πού τόν άπορροφᾶ καί τόν έξουθενώνει ολοκληρωτικά. Τά υπερφυσικά ὄντα πού εἰκονίζει ἔχουν τήν πληρότητα καί τήν στιλπνότητα τοῦ άτσαλιού. Ἡ σοφή τοποθέτησις τῶν τριγωνικῶν ἢ γωνιακῶν φώτων, οἱ λεπτότατες γραμμικές ψιθυρίες, οἱ γραμμικές σκιές καί ὅλος ὁ ρυθμός τῆς ἀφηρημένης αὐτῆς φωτοσκιάσεως μεταμορφώνει τά ὄντα τοῦτα σέ κινητές πανοπλίες πού άντανακλοῦν ἢ άπορροφοῦν τὸ φῶς μὲ τὶς άκμὲς καί τὶς ὑπέρ-λεῖεις τους ἐπιφάνειες. Οἱ στάσεις τους εἶναι μετωπικὲς καί ἱεραρχικὲς, τὰ πρόσωπα μὲ ὑποτυπώδη ἔκφραση, αὐστηρὴ καί κάποτε, σχεδὸν βλοσυρὴ, οἱ πτυχώσεις σχεδιασμένες μὲ εὐθεῖες γραμμὲς καί λιγοστὲς καμπύλες προσεκτικὰ ζυγισμένες, ἔτσι πού δίνουν τὴν ἐντύπωση σὰν νὰ εἶναι τραβηγμένες μὲ τὸν χάρακα. Τεντωμένες σὰν τὴν νευρὴ τοῦ δοξαριοῦ, σὰν ὑποτείνουσες τριγώνων, σὰν χορδὲς κύκλων, σὰν παραβολὲς καί ὑπερβολές, γραμμένες, χαραγμένες, καρφωμένες στὴν σανίδα ἢ τὸ σοβά, ἔτσι, πού νὰ μὴ μποροῦν νὰ ξεφύγουν, νὰ χαλαρώσουν, νὰ ξετενωθοῦν, νὰ λυγίσουν καί νὰ μαραθοῦν.

Εἶναι μία νοητὴ κατασκευὴ πού ἔχει ὄγκο, ἀλλὰ ἐλάχιστο ὄγκο, πού καταλαμβάνει τὸν τρισδιάστατο χῶρο, ἀλλὰ τὸν καταλαμβάνει μόλις. Ποιὸς κατ' ἀρχὴν ἐφεῦρε καί ἐπενόησε τὸ στυλ αὐτὸ τῆς ζωγραφικῆς εἶναι ἄγνωστον, ἀλλὰ κάποιος σοφὸς καί ιδιόμορφος καί τολμηρὸς τεχνίτης πρέπει νὰ συνέθεσε τὰ ιδιάζοντα τοῦτα στοιχεῖα. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγεννήθηκαν σποραδικὰ καί τυχαῖα καί σὺν τῷ χρόνῳ. Ἡ ἀφετηρία βεβαίως βρίσκεται ὅπως ξέρουμε στὴν ἑλληνιστικὴ τέχνη τῆς παρακμῆς κυρίως. Πράγματι, ἡ βυζαντινὴ τεχνοτροπία ἔχει διαφυλάξει πιστὰ τὸ μάθημα τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Κάτω ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ, τὴν ἄτεγκτη καί σκληρὴ παρουσία της, βρίσκεις, ἂν σκάψεις, ὅλη τὴ γνῶση τῶν ἐπιπέδων, ἀξόνων, συνθέσεων, φωτοσκιάσεων καθὼς καί τῆς ἀναγλυφικότητος κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀρχαίας. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ τέχνη κάποιοι διανοούμενοι καί δαιμόνιοι πρωτομάστορες διεμόρφωσαν πρῶτοι, καθὼς ὑποπτεύομαι, ἄγνωστον πότε, ἀλλὰ ἴσως κατὰ τὸν 3ο μ. Χ. αἰῶνα τὸν ἀπόκοσμο τοῦτο βυζαντινὸ ρυθμὸ. Δὲν ἀρκέστηκαν νὰ υἱοθετήσουν τὴν γνῶση τοῦ χρώματος, τὴν κλασσικὴ γραμμὴ, τὴν ἔννοια τῆς συνθέσεως. Πῆραν καί κάποιες νοητὲς ἀρχὲς πού ἀνάγονται σὲ δυὸ πηγές: Ἀφ' ἐνός, στὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ μαθηματικοῦ γεωμέτρου Ἡρωνος, ὅπως εἶναι τὰ «πνευματικά» καί ἡ «Κατοπτρικὴ». Ἀφ' ἑτέρου, στὶς μεταφυσικὲς καί αἰσθητικὲς θεωρίες τοῦ Πλωτίνου, καί μέσω αὐτοῦ τῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος.

Τὸ βαθὺ αὐτὸ καί ολοκληρωμένο σύστημα γνῶσεων, τὸ φυλαγμένο μέσα της, ἡ βυζαντινὴ τέχνη τὸ μετέδωσε ὀλόγυρα, σὲ πάμπολλες ἄλλες τέχνες, πρωτίστως δὲ στὴν νηπιακὴ τέχνη τῆς Δύσεως. Ἄν λοιπὸν ἐσυκοφαντήθη ὡς βάρβαρος εἶναι μόνο ἀπὸ ὅσους δὲν ἀντελήφθησαν τί περιεῖχε πέραν ἀπὸ τὴν ξηρότητα καί αὐστηρότητά της καθὼς καί τί προσέφερε. Οὐσιαστικῶς προσέφερε τὰ πάντα.

Ἦταν ἡ τέχνη ἡ διδάσκαλος, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Καβάφης: «Εἰς κάθε λόγον, εἰς κάθε ἔργον ἡ πιὸ σοφή». Δυστυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη στὴν Δύση πολλὰ ἐγχειρίδια καὶ ἱστορίαι τῆς τέχνης ἢ τοῦ σχεδίου ποὺ ἀγνοοῦν καὶ παραλείπουν τὶς ἀρχές τοῦτες τῆς βυζαντινῆς παιδείας καὶ παρουσιάζουν ὡς ἐκ τούτου μία παραμόρφωση τῆς πραγματικότητας ξεκινώντας ἀυθαίρετα ἀπὸ τὴν Τέχνη τῆς Φλωρεντίας μὲ τὸν Ντούτσιο, τὸν Ὀρκάνια, καὶ τέλος τὸν Τζιότο.

Πηγή: agiazoni.gr